

priamo podľa archeologických nálezů z období antiky a raného stredoveku. Nástroje, jejichž funkční tvar se po stáletí nemění (kladiva a průbójníky), byly využity současně.

Na podrobný popis a ilustrativní obrázků nástrojů, náradí a vřbavy potřebné k výrobě šperků navazují oddíly týkající se přímo výroby jednotlivých kusů. Autoři vybrali vždy jeden druh předmětu, u něhož detailně popsali nálezořou situaci, samotný šperk a technologii výroby včetně použitých surovin, výroby případných polotovarů a použitých nástrojů. Dále následuje série barevných fotografií s krátkým textem, které zřetelně ilustrují výrobu ozdoby krok za krokem. Na závěr je na klasické a skleněnými vložkami, stříbrného gombíku s plošnou granulací a skleněnými vložkami, náušnice se čtyřmi bubínky, hrozníčkové náušnice s granulací na oblouku a košíčkové náušnice. Ačkoli postupy díky fotografiím a umu zpracovatele vypadají velmi jednoduše, kapitola „zmetky“ nás rychle vyvádí z mylné představy o jednoduchořti jejich zhotovení. Výroba totiž vyžaduje velkou trpělivost a zejména zkušenost šperkaře, zvláště při zpracování v ohni a použití difúzní pájky. Celou mravenčí práci může zhatit například necitlivá práce s dmychadlem. Při nízké teplotě opadá nedostatečně přiletovaná výzdoba, při přehřátí je kus možno využít už jen jako surovinu pro další experiment.

Tímto způsobem je zdokumentována výroba „klasického“ gombíku, sloupečkové náušnice, prostem zdobeného granulací a skleněnými vložkami, stříbrného gombíku s plošnou granulací a skleněnými vložkami, náušnice se čtyřmi bubínky, hrozníčkové náušnice s granulací na oblouku a košíčkové náušnice. Ačkoli postupy díky fotografiím a umu zpracovatele vypadají velmi jednoduše, kapitola „zmetky“ nás rychle vyvádí z mylné představy o jednoduchořti jejich zhotovení. Výroba totiž vyžaduje velkou trpělivost a zejména zkušenost šperkaře, zvláště při zpracování v ohni a použití difúzní pájky. Celou mravenčí práci může zhatit například necitlivá práce s dmychadlem. Při nízké teplotě opadá nedostatečně přiletovaná výzdoba, při přehřátí je kus možno využít už jen jako surovinu pro další experiment.

Na závěr lze s povděkem kvitovat, že se jedná o vylíčení velmi dobře promyšleného dlouhodobého experimentu (se všemi jeho klady a zápory), který je postaven zejména na praktických, znovu opakovatelných skutečnostech. Autoři velmi pragmaticky charakterizovali zmíněné výrobní postupy a jasně dokázali na srovnávacích fotografiích platnost ověřovaných postupů. Cenné pro případně další zájemce o experiment jsou i popisy toho, co se v praxi neosvědčilo, a co naopak výborně funguje.

VĚRA ŠLANCAROVÁ

Karolínska kultúra a Slovensko,
ed. Vladimír TURČAN, Slovenské
národné múzeum, Bratislava 2011
(= Zborník Slovenského národného
múzea. Archeológia. Supplementum 4)

162 s., ISBN 978-80-8060-264-2

Po zborníku *Byzantská kultúra a Slovensko* vydalo Slovenské národné múzeum novú publikáciu *Karolínska kultúra a Slovensko*, ktorej témou je karolínske obdobie a najmä jeho vplyv na strednú Európu. Posledné desaťročie prinieslo mnoho nových poznatkov a nálezov, ktorými sa výrazne mení pohľad na celé 9. storočie. Zámerom editora V. Turčana bola snaha podchytiť tieto nové zistenia, objavy a ich interpretácie. Turčan oslovil bádateľov nielen zo Slovenska, ale i z Českej republiky a z Poľska. V zborníku sa stretlo jedenásť štúdií z oblasti archeológie, histórie, numizmatiky a dejín umenia s najrôznejšími témami.

Neobvyklú tému pre slovenskú historiografiu rozobral J. Steinhübel. Vo svojom príspevku *Včasnostredoveký národ a jeho dejiny* sa pokúsil z ranostredovekých prameňov analyzovať, akú predstavu o národe mali súdobí kronikári a myslitelia a aké kategórie s ním spájali. Steinhübel pracoval v štúdiu i s dielom arabského učenca Ibn Chaldúna zo 14. storočia, ktorý je považovaný mnohými humanistickými vedcami za otca modernej historiografie, sociológie a ekonómie. Pochopenie národa Ibn Chaldúnom je takmer podobné s niektorými súčasnými názormi o národe či etniku. Aj keď Ibn Chaldúna oddeľuje od raného stredoveku niekoľko storočí, jeho postrehy sú pre historikov zaujímavé, nakoľko vychádzajú z pozorovania úplne odlišného kultúrneho okruhu.

M. Hanuliak a J. Kuzma predstavili v štúdiu *Doklady včasnostredovekej tkáčskej výroby z Mužle-Čenkova* nové možnosti interpretácie niektorých tunajších nálezových situácií. Kontext nálezov podľa ich názoru nevyklučuje, že v domoch zachované žľaby sú stopou po vertikálnom tkáčskom stave. Autori analyzovali, v akom prostredí sa pozostatky po tkáčskej výrobe koncentrujú. Rozbor ukázal, že uvedené nálezy sú spojené so sídliskami centrálného významu a s ich hospodárskymi predhradiami a chronologicky spadajú najmä do poslednej tretiny 9. storočia a na začiatok 10. storočia. Je veľmi pravdepodobné, že sa autorom podarilo preukázať v archeologických prameňoch prítomnosť textilných dielní v závere existencie Veľkej Moravy na našom území. J. Hunka v štúdiu

Karolínske mince zo Slovenska a ich význam zosumarizoval doterajšie poznatky a zdôraznil, že nové interpretácie funkcie karolínskych mincí v spoločenských a ekonomických vzťahoch budú možné len po čiastkových analýzach, ktoré spresnia časové zaradenie jednotlivých mincí a miesta ich výroby.

B. Pomfyová sa zamerala na význam a vplyv karolínskej architektúry v prostredí strednej Európy. Vo viacerých svojich textoch Pomfyová poukázala na zmeny v architektúre včasného stredoveku v tesnej nadväznosti na nové myšlienkové prúdy v teológii a na zmeny v liturgii. Svoju pozornosť v príspevku *Karolínska architektúra - k otázkam jej vplyvu a recepcie* zamerala na dvojchórové kostoly a pôvod a funkciu kostolov s emporami. Dvojchórové kostoly mali vybudované dve svätyne: jednu orientovanú smerom na východ a druhú na západ. Podľa Pomfyovej tento stavebný typ kostolov vznikol ako osobitosť karolínskej architektúry. Dvojchórové kostoly sú podľa nej výsledkom úsilia napodobovať rímske vzory za vlády Karola Veľkého a Ľudovíta Pobožného. Niekoľko bádateľov sa spolu s Pomfyovou domnieva, že jeden kostol s dvojchórovou dispozíciou bol vybudovaný i na území Veľkej Moravy. Ide o sakrálny komplex v Sadoch pri Uherskom Hradišti, pri ktorom však autorka nevyklučuje aj prítomnosť iných stavebných tradícií. V ďalšej časti textu polemizuje s tradičnou interpretáciou empor ako miesta určeného nobilita. Domnieva sa, že na emporie je potrebné nazerať ako na viacfunkčný priestor, pričom sa ako významný ukazuje liturgický aspekt. Autorka však upozorňuje na dôležitosť kontextu vzniku emporových kostolov. N. Profantová vo svojom príspevku *Karolínske importy a jejich napodobování v Čechách, případně na Moravě (konec 8.-10. století)* zmapovala karolínske nálezy z územia Českej republiky. Medzi nálezmi sú výrazne zastúpené zbrane a šperky. Tie podľa autorky je možné datovať najmä do 9. storočia a 10. storočia, pričom najviac nálezov pochádza z bohatých hrobov datovaných do 9. storočia ako sú Kolín, Kouřim a Želénky. Profantová predpokladá, že mnohé predmety sa dostali do Čiech ako prestížny dar, ktorý je prejavom intenzívnych spoločenských kontaktov.

Výraznou štúdiou je *Tzv. blatnicko-mikulčický horizont a jeho vliv na chronologii raného středověku* od Š. Ungermana. Autor sa v nej venuje blatnicko-mikulčickému horizontu (ďalej BMH), ktorý výraznou mierou ovplyvnil nielen chronológiu 9. storočia v strednej Európe, ale i historické interpretácie. Ungerman sleduje vývin formovania BMH, jeho kritiku a analyzuje dopady

jeho doterajšieho chronologického vymedzenia. Poukazuje na dobové okolnosti vymedzenia tohto horizontu. Je škoda, že pri hľadaní formovania konceptu BMH nepostrehol líniu vychádzajúcu už od J. Poulíka a pokračujúcu cez B. Dostála, ktorí sformovali jeho historickú interpretáciu. Konceptu BMH prisúdil výlučne D. Bialekovej, ktorá však v podstate len zosumarizovala predchádzajúce poznatky. Problémy s chronologickým vymedzením BMH doteraz ovplyvňujú mnohé nálezy a ich následné interpretácie. Bádatelia narážajú na komplikovanosť datovania predmetov zaradených k BMH nielen na území Moravy a Slovenska, ale i v okolitých krajinách.

Uvedený problém môžeme vidieť na štúdiu poľských bádateľov Piotra Boroña a Edelgardy M. Foltyn *Na północ od państwa (wielko) morawskiego. Z problematyki badań Górnego Śląska i zachodnich Krańców Małopolski w dobie karolińskiej*. Obaja autori narážajú na široké rozpätie škály datovania niektorých nálezov, čo negatívne vplyva i na historické interpretácie archeologických prameňov. Doterajšie chronologické vymedzenie BMH ovplyvňuje datovanie a interpretácie hradiská Bojná a jeho pozoruhodný nález šiestich pozlátených plakiet. Hradisko bolo datované podľa konvenčných poznatkov o BMH do prvej tretiny 9. storočia (ďalší archeologický výskum - najmä dendrochronologické dáta - ukázal, že valy na hradisku boli budované na konci 9. storočia a na začiatku 10. storočia). Z hradiska Bojná pochádza i šesť pozlátených plakiet, ktorých výtvarné spracovanie a tiež i predbežné datovanie hradiska do prvej tretiny 9. storočia vyvolalo u T. Štefanovičovej úvahy o pôsobení tzv. iroškótskych misií, resp. ich neskoršom vplyve na veľkomoravské umenie. V príspevku *Iroškótska misia a Slovensko* Štefanovičová hľadá analógie k nálezu plakiet. Nachádza ich v oblasti severného Talianska a najmä aquilejského patriarchátu.

V zborníku sa k téme iroškótskych misií vyjadril historik umenia M. Vančo. V štúdiu *K problematike „iroškótskych“ vplyvov vo veľkomoravskom umení* jednoznačne odmietol spájanie iroškótskych misií a ich vplyvov na veľkomoravské umenie. Rovnako ako Štefanovičová však považuje oblasť severného Talianska za veľmi dôležité územie, kde sa prelínali mnohé kultúry. Podľa Vanču sa tu sformoval predstupeň karolínskej renesancie. Rovnako aj V. Turčan v článku *Severný Jadran - jeden z možných inšpiračných zdrojov umeleckého remesla stredodunajských Slovanov* považuje túto oblasť za východisko umeleckých motívov na predmetoch nachádzaných i na našom území. Autori sa teda

zhodujú na východisku inšpiračného zdroja, ale každý z autorov vyzdvihuje iný kultúrny a dejinný kontext.

Na štúdiách sa výrazne prejavujú odlišné pohľady na skúmané obdobie. Niektorí bádatelia sa neustále vracajú k témam, ktoré rezonovali v druhej polovici 20. storočia. Nové nálezy, poznatky a interpretácie si často protičia s doterajšími znalosťami. Chronologický i interpretačný koncept 9. storočia sa pravdepodobne zmení, ostatne historické vedy sú v neustálom pohybe v závislosti od otázok, ktoré si kladieme. Napriek úplne odlišným pohľadom na datovanie niektorých názorov a ich interpretácie je pre ďalší výskum včasnostredovekého obdobia rozhodne pozitívnym signálom, že daný zborník vyšiel. Viaceré štúdie najmä B. Pomfroyej a N. Profantovej poukázali na prevahu ríše Karola Veľkého v mnohých oblastiach – v politickej rovine, ale i v umení, architektúre alebo šperkárstve a samozrejme aj v intelektuálnej sfére. Karolínska renesancia našla odozvu a recepciu i na území širšej strednej Európy a zahrnila tak toto územie i do svojej civilizačnej sféry. N. Profantová v zborníku zdôraznila dôležitosť a prehĺbovanie spoločenských kontaktov s karolínskou ríšou v priebehu 9. storočia, čo prirodzene viedlo elitu v Čechách, na Morave, v Sliezsku i na Slovensku k preberaniu štýlu franskej nobility.

Byzancia v sledovanom období nemala na daný región výraznejší dosah. Na konci 8. a do polovice 9. storočia sa zameriavala na opätovné začlenenie tých oblastí do ríše, nad ktorými stratila v 7. storočí politicko-administratívnu kontrolu. Uvádzané štúdie nás vedú k zamysleniu nad otázkou pôvodu tzv. byzantsko-orientálneho (alebo veligradskeho) šperku, ktorého inšpiračné zdroje sa hľadajú tradične v Byzancii alebo v orientálnych oblastiach. V minulosti niekoľko bádateľov upozorňovalo na problematickosť výlučného datovania byzantsko-orientálneho šperku do druhej polovice 9. storočia, ktoré bolo spájané s príchodom remeselníkov z Byzancie spolu s misiou Cyrila a Metoda. Miesta inšpirácií boli hľadané na severnom Jadrane, v prostredí chorvátskych kniežatstiev. Avšak nové poznatky a širší pohľad na dejinné súvislosti nás oprávňujú položiť si otázku, či aj ženský veľkomoravský šperk nebol vo veľkej miere sprostredkovaný práve prostredníctvom umelcov z karolínskej ríše, ktorí svoje znalosti a zručnosti z pôvodných domov pretavili do nového štýlu, ktorý dnes označujeme ako karolínsky.

HANA CHORVÁTOVÁ

Petr HRUBÝ, *Jihlava – Staré Hory. Archeologický výzkum středověkého důlního, úpravnického a obytného areálu v letech 2002–2006.*

Príspevek ke studiu středověkého rudného hornictví, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha – Brno 2011 (= *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque* 9)

307 s., ISBN 978-80-7308-343-4

V rámci české archeologie středověku se nestává příliš často, aby práce, nadto disertační, upoutala záhy po svém zveřejnění pozornost většího počtu nejen domácích, ale i zahraničních badatelů. Jednou z příčin tohoto nepříliš potěšujícího stavu byla až donedávna rovněž absence adekvátní platformy, která by se publikování této poněkud specifické kategorie odborných prací věnovala. Od roku 2007 fungující ediční projekt pražské a brněnské katedry archeologie *Dissertationes Archaeologicae Brunenses/Pragensesque* zdá se tuto proluku alespoň zčásti vyplnil. Všechny v této ediční řadě vydané práce, jež se vztahují k období raného až pozdního středověku, lze označit za mimořádně zdařilé a zároveň pro obor vysoce přínosné publikace (Helena Březinová, *Textilní výroba v českých zemích ve 13.–15. století*; Tomáš Klír, *Osídlení zemědělsky marginálních půd v mladším středověku a raném novověku*; Jan Mařík, *Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku*). Pro výše uvedené práce je přitom typické, že se věnují nikoliv obecným tématům, ale veskrze specifickým okruhům, které kromě archeologického způsobu bádání vyžadují také zapojení metod a poznatků dalších vědních disciplín. Nejinak je tomu i v případě práce Petra Hrubého, který se rozhodl prozkoumat jednu z klíčových etap českých středověkých dějin, druhou polovinu 13. století, nejen optikou archeologa a historika, ale také pohledem montanisty, geologa a metalurga.

Přestože by se z názvu práce mohlo zdát, že v sobě zahrnuje pouze zpracování jedné vybrané lokality, opak je pravdou. Důsledné a do detailu provedené vyhodnocení série archeologických výzkumů, které se v letech 2002–2006 pod vedením autora na Starých Horách realizovaly, totiž slouží především jako pevný základ a současně i odrazový můstek pro daleko komplexnější práci, která v řadě ohledů hranice regionu výrazně překračuje. To je patrné už od samotného úvodu práce, kde po obligátním vymezení tématu,